

Pekka Metso

Kanonit ja tasa-arvo

Kanonit ja niihin pohjautuva kirkollinen järjestys muodostui julkiseksi keskustelunaiheeksi vuonna 2015. Helsingin piispan Irja Askolan käynti Uspenskin katedraalin alttarissa sai osakseen laajaa huomiota. Käydyssä keskustelussa otettiin alusta asti esille kysymys sukupuolten tasa-arvosta ja naisen asemasta ortodoksisessa kirkossa ja sen kanonisessa perinteessä. Kanonit tuotiin keskustelussa esille tasa-arvon vastaisina.¹ Askolan tapaus kytkettiin pari vuotta aikaisemmin puituun kysymyksen papiston oikeuksista toiseen avioliittoon.² Papin uudelleenavioitumista rajoittava kirkollinen perinne on nähty jopa ihmisoikeuksien vastaisena.³

Käsitepari *kanonit* ja *tasa-arvo* on ajankohtaisuudessaan kiinnostava ja haastava aihe. Ortodoksisesta kirkkoa koskevaan uutisointiin ja julkiseen keskusteluun tuntuu vakiintuneen epäily siitä, että kanoninen perinne loukkaa ja rajoittaa ihmisten tasa-arvoa ja perusoikeuksia jopa mielivaltaisesti. Asetelma on kirkon kannalta hankala, ovathan kanonit kirkolle sen itseymmärryksen kannalta sitovia. Käsitys on ilmaistu ortodoksisesta kirkosta annetun lain ensimmäisessä pykälässä: ”Suomen ortodoksinen kirkko perustuu Raamatun, perimätiedon, ortodoksisen kirkon dogmien, kanonien ja muiden kirkollisten sääntöjen varaan.”⁴

Se, että kirkko perustuu kanoniselle perinteelle ja kokee sen luovuttamattomaksi, ei itsessään ole ongelma. Tai ainakaan sen ei pitäisi olla kirkolle ongelma, onhan kyseessä sen itseymmärryksen ja identiteetin kannalta mitä keskeisin asia. Ongelma ei ole sekään että kirkkoa arvioidaan julkisuudessa – verovaroin tuetun ja korkeisiin arvoihin sitoutuneen julkisoikeudellisen yhteisön arvioinnilla ja arvostelulla on oikeutetut lähtökohdat. Ongelman muodostaa tunnepitoisen keskustelun synnyttämä vastakkainasettelu, jolloin eri mieltä olevien ryhmien tai yksittäisten ihmisten yhteydenpito ei enää välttämättä ole eduksi itse asialle eikä keskustelijoille itselleenkaan – kirkon edusta puhumattakaan. Keskustelu on osoittanut, että rajalinjat eivät kulje vain kirkon ja sitä ulkopuolelta tarkastelevan kriitikoiden välillä. Jakolinjat on tunnistettavissa myös kirkon sisällä. Kanonien arvo ja merkitys kirkon elämässä ovat kirkossamme paraikaa arvioinnin ja suoranaisten arvostelun kohteena.

Kanonisen perinteen merkitykseen liittyvän kyselyn juuret ovat kauempana lähimenneisyydessä. Kanonistina profiloitunut edesmennyt Nikean metropoliitta Johannes kuvaili 30 vuotta sitten tilannetta seuraavasti:

[- -] aito ortodoksisuus aina edellyttää kanonien periaatteiden kunnioitusta ja pyrkimystä niiden noudattamiseen ja toteuttamiseen. Tämän näkemyksen merkitystä ei lainkaan vähennä se, että kanoneja vähättelevä tai niiden ohjeellisuuden kokonaan kiistäviä mielipiteitä on toisinaan esitetty kanonien teologista perustaa tuntemattomien taholta.⁵

Johanneksen mukaan kirkon piirissä esiintyvä kanonien arvostelu osoittaa, "ettei uskon ja säädösten suhdetta riittävästi ymmärretä tai ettei sitä ole lainkaan ymmärretty." Kanonien merkitykseen ymmärtämisessä on hänen mukaansa "kovin paljon hämäryyttä".⁶ Kuvaus nostaa esiin jännitteen, joka metropoliitta Johanneksen mukaan rakentuu yhtäältä aidon ortodoksisuuden ja toisaalta teologista tietämättömyyttä ilmentämän ymmärtämättömyyden välille:

Kanonit heijastavat ortodoksista uskoa. Niiden vastakohtana on yksilöllisen mielivallan ja ihmiskeksien vapaan ajattelun tie. Meiltä kysytään tänään ja kaikkina aikoina kumman tien valitsemme. Kanonien viitoittama tie on tänäkin päivänä ortodoksinen tie, jossa usko ja elämä ovat sopusoinnussa keskenään.⁷

Vaikka emme voisi tai haluaisikaan sanoa määrittyvätkö myös nykypäivän leirit juuri ortodoksisuudelle uskollisuuden tai siitä piittaamattomuuden mukaan, voidaan sentään todeta, että vastakkaiset näkemykset ovat ajan-kohtaisessa keskustelussa törmäyskurssilla. Suhtautumisessa kanoneihin mielipiteet tuntuvat helposti kärjistyvän. Ikäväksi tilanne muodostuu, kun erimielisyys rakentaa hajottavaa vastakkainasettelua ja ruokkii viholliskuvia. Kirkon sisällä vaarana on tällöin kirkkoyhteisöä kuohuttava polarisaatio. Kun kirkon jäsenten mielipiteet ja argumentit lähestyvät ääripäitä, on todennäköistä, että myös ryhmän päätöksenteko liukuu kohti ääripäitä.

Kanoneista käydyn keskustelun ollessa kiivaimmillaan lähetin keväällä 2015 kahdelletoista ihmiselle sähköpostikyselyn, jossa tiedustelin, mitä ajatuksia kanonien ja tasa-arvon yhteys heissä herättää. Kyselyn kohteena olleet henkilöt joko toimivat kirkossamme eri tehtävissä tai ovat muuten läheisesti osallisina kirkon elämästä. Esittelen seuraavaksi ensin vastauksissa esiin

piirtyneitä yleislinjoja. Tämän jälkeen pohdin kanonien ja tasa-arvon välistä jännitteistä suhdetta.

Ensireaktioita

Tuskin olin saanut kyselyni lähetettyä, kun jo sain ensimmäisen vastauksen, jossa kuvastuu käsiteparin *kanonit* ja *tasa-arvo* problemaattisuus: ”Varmasti mielenkiintoinen aihe, mutta täysin paradoksaalinen. Tasa-arvoa ei luullakse ni oikein tule löytymään.” Toinen varhainen vastaaja kiteytti kantansa seuraavasti: ”Tasa-arvon ja muiden ’skandinavismien’ etsimistä kanoneista en jaksa edes miettiä. :)” Vaikka nämä vastaukset tuntuvat alkuun selkeiltä, eivät ne välttämättä ole sitä. Tasa-arvon käsite nimittäin on monitulkintainen. Mitä tarkkaan ottaen kanoneista ei löydy, jos ja kun sieltä ei löydy tasa-arvoa? Tai mitä niistä löytyy silloin, jos ja kun tasa-arvoa sanotaan löytyvän? Vastaukset riippuvat siitä, mitä tasa-arvolla ymmärretään tarkoitettavan ja mikä arvo annetaan niin tasa-arvolle kuin kanoniselle perinteelle.

Saamani vastaukset kielivät tarpeesta avata ja määritellä tarkasti tasa-arvon käsite- ja ilmiökenttä. Kuten eräs vastaaja totesi, tasa-arvoa käsitteenä ei sellaisenaan kristinuskon lähteissä esiinny. Sen juuret ovat Ranskan valankumouksessa ja siihen liittyneessä ajatuksessa kaikkien ihmisten yksilöllisessä ja yhteiskunnallisessa samanarvoisuudessa. Sittemmin tasa-arvo on painottunut ennen muuta sukupuolten välisen tasa-arvon merkitykseen. Ymmärrys tasa-arvosta rajatusti sukupuolten välisenä samanarvoisuutena näkyi joissakin vastauksissa. Useampi vastaaja huomautti, että kysymys sukupuolten tasa-arvosta ei ole ollut kanonien laatijoiden mielessä. Näin siitäkin huolimatta, että kanoneissa puhutaan naisten ja miesten asemasta ja tehtävistä. Yksi vastaaja arveli, että jos kanoneita katsotaan maallisen näkökulman kautta, ne eivät varmasti ole sukupuolten välisen tasa-arvoajattelun mukaisia. Naisilla ei esimerkiksi ole pääsyä samoihin tehtäviin kuin miehillä. Toisaalta, kuten toinen vastaaja kirjoitti, jos kanoneja tarkastellaan pyhyden ja elämän varjelemisen kannalta, niin miehille kuin naisillekin, niin papiston jäsenille kuin maallikoillekin asetetaan yhtäläiset ihanteet ja velvoitteet. Eikö silloin ole kyse tasa-arvon toteutumisesta?

Tasa-arvolla voidaan siis ymmärtää tarkoitettavan laajaa ihmisten keskinäistä yhdenveroisuutta. Useimmissa vastauksissa tasa-arvo miellettiinkin ihmisyksilöitten ja aivan erityisesti kirkon jäsenten samanarvoisuutena.

Tasa-arvoa ei silloin tarkastella sukupuolikysymyksenä vaan kirkkoyhteisön jäsenyyden ja siihen kuuluvan ihmisyyden yhdenvertaisuuden merkityksessä. Tällöin esille nousevat kysymykset maallikoiden ja papiston tehtävistä, oikeuksista ja velvoitteista sekä yleinen kanonien tulkinnan oikeudenmukaisuus.

Tasa-arvon ja ihmisten yhdenvertaisuuden teologia

Kirkon ymmärryksessä ihmisten välisen tasa-arvon ja kaikkien ihmisten yhdenvertaisuuden perustana on Jumalan luova ja pelastava toiminta. Ensiksi, Jumala on luonut ihmisen omaksi kuvakseen ja kutsunut tämän syvenevään elämänyhteyteen kanssaan. Jumala ei ole luonut vain ihmisyyttä yleensä, vaan hän on jokaisen ihmisen Luoja. Jokainen ihminen on olemukseltaan tasavertainen Jumalan luomus, Hänen persoonallinen kuvansa. Luotuisuuden kautta Jumala ilmaisee jokaisen ihmispersonan ainutlaatuisuuden. Ihmisten vastuulla on tunnustaa ja tunnistaa Jumalan silmissä ainutkertaisten ihmispersonien keskinäinen yhdenvertaisuus ja kunnioittaa sitä keskinäisessä kanssakäymisessään.

Toiseksi, luomisesta juontuvan yhdenveroisuuden rinnalla kristillisessä ymmärryksessä painottuu lunastusperäinen yhdenveroisuus. Sen perustana on Jeesuksessa Kristuksessa toteutunut jumalallisen kaitselmuksen mukainen kertakaikkinen pelastusteko, jossa alkuperäiselle ihmisyydelle vieras ja turmiollinen lankeemuksen vaikutus kumoutuu. Luomiseen perustuva yhdenveroisuus on ontologista eli ihmisen olemuksesta käsin rakentuvaa (Jumalan kuva ihmisessä). Lunastusperäisyys sen sijaan on luonteeltaan sakramentaalista. Kaste, voitelu ja eukaristia ovat keskeiset mysteerit, joiden kautta langenneen ihmisen on mahdollista osallistua Kristuksessa toteutuneesta lunastuksesta ja ryhtyä viettämään hyvää ja pyhää elämää Jumalan ja muiden ihmisten yhteydessä.

Kristuksen pelastustekoon yhdistävät initiaatiomysteerit ovat kristillisen sakramentaalisen elämän tasa-arvoisuuden perusta. Tätä voisi kuvata siten, että kirkossa vallitsee sakramentaalinen tasa-arvo siinä, miten langenneesta elämästä astutaan lunastuksen piiriin. Kirkko on tarkoitettu kaikille, ja jokainen kirkon jäsen otetaan vastaan yhdenvertaisten ja saman täyteen tuottavien pyhien toimitusten kautta. Näin ollen jokainen kastettu ja voideltu kristitty on täysivaltainen kristitty. Riippumatta asemasta tai tehtävästä kirkossa, yksikään kristitty ei ole enempää kristitty kuin toinen kristitty.

Näin siis sekä kristillisen antropologian että soteriologian kautta avautuva ekklesiologia kertoo ihmisten perustavaa laatua olevasta tasavertaisuudesta niin Jumalan edessä kuin suhteessa toisiinsa.

Kirkon tasa-arvoisuus?

Vaikka ihmiskuvan ja pelastuskäsityksen avaamissa näköaloissa korostuu samanvertaisuus, kirkko ei ole rakenteeltaan, järjestykseltään ja hallinnoltaan tasa-arvoinen. Päinvastoin, kirkko on hierarkkinen. Hierarkkisuus ei ole vain sopimusvarainen, inhimillinen piirre vaan se kumpuaa kirkon olemuksesta: kirkko on Kristuksen perustama ja hän hallitsee kirkkoa, hän on kirkon pää. Omassa kansallisessa kirkossamme kysymys kirkon hierarkkisuudesta on ollut aika ajoin arvostelun tai ainakin kyselyn kohteena. Hierarkkisuuden sijaan on toivottu demokraattisempaa järjestystä. Vuoden 1970 kirkolliskokouksen avauspuheenvuorossa silloinen arkkipiispa Paavali kritisoi demokratian aatteen arvostelukyvyttöä soveltamista kirkkoon ja totesi, että kirkkoa

[- -] eivät hallitse ihmiset ihmisiä varten, vaan sitä hallitsee Jumala hänen valtakuntansa täyttymykseksi. Niinpä kirkon rakenne, dogmit, liturgia ja etiikka eivät ole koskaan riippuneet eivätkä nytkään voi riippua mistään enemmistöäänestyksestä, sillä kaikki mainitut elementit on Jumala antanut ja Jumala määritellyt.⁸

Arkkipiispa Paavali teroittaa, että ortodoksinen kirkko ei ole ihmisten omistama eivätkä he voi menetellä sen suhteen oman halun mukaan. Kirkko ei ole ihmisten perustama yhdistys. Demokratian sijaan kirkossa on vallalla autoritaarisuus. Tärkeää on huomata, että Paavalin mukaan kirkon autoritaarisuus on Herran eli Kristuksen autoritaarisuutta, ei suinkaan papiston tai laitoksen autoritaarisuutta.⁹ Toisin sanoen, hierarkkisuus kumpuaa kirkon olemuksesta ja on yhteydessä Kristukseen, kirkon päähän, paimeneen ja ylipappiin.

Oma havaintoni on, että kanoneja kohtaan osoitettu kritiikki pohjautuu osaltaan siihen, että ne ovat hierarkkisesti rakentuneen kirkkoyhteisön säädöksiä, joiden tulkinnan vastuu on viime kädessä lähes hierarkian huipulla olevilla piispoilla (onhan muistettava, että Kristus on ylimmäinen hierarkki). Kun huomio on keskittynyt joko kanonien arvostamisen tai niiden epädemokraattisen tulkintavastuun kritisointiin, niiden funktio jää sivuseikaksi. Kano-

nit eivät ole olemassa itseään varten sen enempää kuin ihmisten hallitsemista tai piispan toimivallan osoittamista varten. Niiden syvin tarkoitus on palvella pelastusta. Niinpä kanonien tulkinnankin tavoitteena tulisi olla sielujen hoitaminen ja sitä haittaavan epäjärjestyksen poistaminen. Metropoliiitta Johanneksen mukaan ekumeenisten kirkolliskokousten materiaalin – siis myös ja etenkin kanonien – ”johtavana periaatteena [on] pyrkimys antaa kirkolliselle ja kristilliselle elämälle uskon kanssa sopuinnussa oleva ja sitä tukeva muoto.” Hänen mukaansa ”Kanonien perusluonnetta puutteellisesti tuntevat ovat tottuneet näkemään ne lähinnä ulkonaisina, lainomaisina määräyksinä. Johanneksen pääajatuksena on, että ”kanonien [- -] periaatteet voidaan parhaiten ymmärtää” kun ymmärretään niiden ilmaisevan kirkon elämää, joka on juurtunut teologiaan.¹⁰ Tästä seuraa, että kanoninen taju ja tulkinta edellyttävät kirkon uskon ja sen mukaisen elämän teologisten perusteiden ymmärtämystä.

Kanonien tulkinnassa ja soveltamisessa keskeinen periaate on *ekonomia* eli tilannesidonnainen pelastustalouden hoitaminen. Periaate on selkeimmillään kirjattu Trullon konsiiliin 102. sääntöön, jossa pappeja eli sielunlääkäreitä opastetaan arvioimaan millaista hoivaa sielun sairauksiin kussakin tilanteessa tarvitaan. Ihmisten tilanteita ei siis tulisi arvioida kanonisina tapauksina, vaan kanonien tulkinnan tulisi perustua siihen, mikä kussakin tilanteessa on asianomaisen ihmisen paranemisen eli kirkon kanssa hyvään suhteeseen pääsemisen kannalta parasta.¹¹ Kuten Basileios Suuri toteaa, papiston tulee tuntea sekä lain kirjain että sen sovellukset.¹²

Kanonien käsitteistö puhuu siis sairaudesta ja paranemisesta, ei lain rikkomisesta tai ne sovittavasta rangaistuksesta. Tällöin papin toiminta rinnastuu enemmän lääkärin kuin tuomarin tehtävään. Lääkäri ei voi pelkästään ohjekirjasta katsoa sopivaa hoitomuotoa potilaalleen, vaan hänen on otettava huomioon tämän kokonaistilanne ja vointi. Emme kai vaadi lääkäreiltä, että tasa-arvon nimissä heidän on määrättävä tismalleen samanlaista hoitoa jokaiselle samaa sairautta potevalle? Samalla tavalla pappikin saa ja hänen tulee arvioida ihmisten tilannetta kokonaisuutena. Tässä ilmenee myös keskeinen ero kanonisen perinteen ja maallisen lain välillä: kanoneja sovellettaessa ei ensisijaisesti pyritä kanonin kirjaimen toteutumiseen vaan kirkon etua ja ihmisten hyvää palvelemaan ratkaisuun. Tämä voi tarkoittaa, että ulkonaisesti samankaltaisissa tilanteissa päädytään tilanteeseen liittyvien ainutlaatuisien asetelmien johdosta erilaisiin ratkaisuihin. Kirkko ei ole kanonien orja, kuten yksi vastaajistani kiteytti.

Kanoneja kohtaan osoitettu kritiikki tuntuu osaltaan perustuvan väärinymmärrykselle, että yhteiskunnallisen lainsäädännön tavoin ne rakentuisivat yhdenvertaisuusperiaatteelle. Kritiikin taustalla on ajatus, että kanonien soveltamisen tulisi olla yhteismitallista. Tällainen käsitys ei kuitenkaan ole kanonisen perinteen hengen mukaista. Kanonisessa ymmärryksessä yksittäisiä tapauksia ei sellaisenaan voi verrata toisiinsa, eikä aiempaa yksittäistä päätöstä voi pitää sitovana ennakkotapauksena jonkin myöhemmän tapauksen kohdalla. Toinen kritiikin aihe liittyy kanonien soveltamisen vaikutuksiin: miten päätökset palvelevat yksittäisten ihmisten hengellistä hyvää ja edistävät heidän kirkollisen yhteytensä suotuisaa kehitystä? Tämä ei välttämättä ole suoralta kädeltä ymmärrettävää. Päätöksien perusteluissakaan – sikäli kun ne julkisesti ovat tiedossa – ratkaisujen pastoraalinen luonne ei välttämättä tule kovin kirkaasti esille. Kirkon etua voisikin palvella, että jatkossa kanonien soveltamisen hengelliset periaatteet ja päätösten terapeuttinen intentio tuotaisiin julki nykyistä avoimemmin. Luonnollisesti päätösten kohteena olevien ihmisten oikeusturvaa ja intimitteettiä ei silloinkaan sovi vaarantaa.

Kanonien soveltamisen kritisointia ei voi suoralta kädeltä tyrmätä. Ei voida pelkästään ajatella, että kirkon päätösten arvostelu aina osoittaisi teologista ymmärtämättömyyttä. Entäpä, jos kritiikillä onkin kantavat teologiset perusteet? Terveeseen hallintokulttuuriin kuuluu oman toiminnan itsearvionti ja halu keskustella. Itsekriittisyys ja nöyryys ovat tehokas keino torjua vaaraa, että kirkkoa alkaisivat ohjata muualta kuin teologiasta juonnetut periaatteet. Hierarkkisessa ja tuonpuoleisuuteen ojentautuvassa järjestyksessään kirkko on alttiina erilaisille inhimillisille pyrkimyksille, jotka pahimmassa tapauksessa voivat vääristää kirkon elämää. Mielellämme tunnistamme näitä tendenssejä historiassa, mutta tarvitsemme tarkkanäköisyyttä ja rohkeutta niiden havaitsemiseksi myös nykyhetkessä.

Klerikalismin vaara

Klerikalismi on yksi kirkkoa perinteisesti uhkaava vääristymä. Se hämärtää ymmärryksen kaikkien kristittyjen yhteisestä kutsumuksesta, oikeuksista ja velvollisuuksista Kristuksen ruumiin jäsenenä – riippumatta siitä, mihin tehtävään heidät on asetettu. Venäläinen emigranttiteologi Nikolaj Afanassiev tuo teoksessaan *Pyhän Hengen kirkko* esille ortodoksiseksi skolastiikaksi luonnehtimansa kehityslinjan, jossa kirkon sisälle on ajan saatossa syntynyt sinne

alun perin kuulumaton raja papiston ja maallikoiden kesken. Afanassievin teesi on, että kasteessa on kaikki kristillisen elämän täyteys. Ei ole eroa kristittyjen kesken.

Suomessa arkkipiispa Paavali alkoi 1960-luvun lopulta alkaen nostaa voimakkaasti esille ajatusta kirkosta Jumalan kansana, johon kuuluvat kaikki kirkon jäsenet yhtäläisesti tehtävästä ja asemasta riippumatta. Jo siteeraamassani vuoden 1970 kirkolliskokouksen puheenvuorossa Paavali muistuttaa, että papiston ei tulisi pönkittää asemaansa ja käyttää kanoneita sen tukemiseen. Kirkon menestys riippuu Paavalin mukaan siitä, toimivatko papisto ja maallikot yhdessä:

[- -] me kaikki olemme yhteisesti vastuussa kaikesta, koko kirkon elämästä. Kysymyksessä ei ole sokea tottelevaisuus eikä demokratia, vaan vapaa ja iloinen kaiken sen hyväksyminen, mikä on totta, jaloa, rakentavaa, rakkauteen ja pelastukseen johtavaa. Tämä edellyttää meiltä kaikilta ja erikoisesti papistolta entistä syvempää paneutumista kirkon perintöön.¹³

Ajatus siitä, että kirkon perinteeseen syventyminen velvoittaa etenkin papistoa, liittyy suoraan kysymykseen tasa-arvosta ja kirkon hierarkkisuudesta. Sitä velvoittavampaa kanonisessa perinteessä kuvattuun kristilliseen elämään sitoutuminen on, mitä korkeammassa tehtävässä toimii. Näin esimerkiksi papistoon ja varsinkin piispoihiin kohdistuu runsaasti säädöksiä, jotka maallisesti ajateltuna rajaavat heidän elämäänsä. Voitaisiin sanoa, että mitä korkeammassa tehtävässä toimii, sitä enemmän ihmisen on luovuttava maallisista oikeuksistaan ja sitä suurempi on velvoite viettää kristillistä elämää kirkon perinteessä vakiintuneiden turvallisten ja hyväksi koettujen rajojen puitteissa. Hierarkkisuuudessa ilmenevää suuremman velvoittavuuden periaatetta ei tule tulkita klerikalistisesti: se ei tarkoita, että hierarkiassa alempana olevat maallikot eivät kykenisi hengellisesti yhtä täysipainoiseen elämään kuin papisto tai että papit automaattisesti olisivat hengellisesti edistyneempiä kuin maallikot. Piispuus ja pappeus eivät perustu määräysvaltaan ja alistamiseen. Kuten eräs kyselyni vastaaja totesi, jokainen Jumalan kansan jäsen on kutsuttu kasvamaan Kirkossa Jumalan tuntijaksi.

Samalla kanoninen perinne tuo hierarkkisuuteen liittyen esille eri ryhmien yhdenvertaisuuden ajatuksen. Maallikot ovat keskenään yhdenvertaisia, aviopuolisoilla on samat oikeudet ja velvollisuudet, papistoa koskevat säännöt koskevat yhtäläisesti kaikkia pappeja, myös piispat ovat piispuuden

armossaan tasa-arvoisia. 34. Apostolinen sääntö jopa määrittelee johtavan piispan primaatin korostamalla piispojen yhdenvertaisuutta ja kollegiaalisuutta: johtavan piispan on kaikessa kysyttävä muiden piispojen kantaa, eivätkä muut piispat voi toimia johtavan piispan mielipidettä kysymättä.¹⁴ Ykseys ja yhteys ovat kanonien keskeinen tavoite, eikä tasa-arvo ole näille pyrkimyksille täysin vieras arvo.

Tarvitaan ymmärtämystä kanonien luonteesta

Kanoneista ja tasa-arvosta keskusteltaessa on pohdittava, millainen esiymmärrys tai peräti suoranainen tendenssimäisyys keskusteluun liittyy. Halutaanko tasa-arvo ja kanonit nähdä jollain tietyllä tavalla? Yksi vastaajista kysyikin:

- halutaanko kanonit esittää (jollain lailla määritellyn) tasa-arvon edustajina?
- halutaanko kritisoida kanonien (oletettua eli nykypäivän määrittelemää) tasa-arvon vastaisuutta?
- halutaanko tulkita (sinänsä aikansa tuotteiksi ymmärrettyjen) kanonien näkemyksiä nykypäivän näkökulmasta, ”päivittää” traditiota?
- halutaanko kyseenalaistaa (nykyisen) tasa-arvokäsityksen kannalta ongelmalliset kanonit eli todeta, että kanonit ovat aikaan sidottuja ja niistä on mahdollista luopua, jos ne eivät enää vastaa yhteiskunnan tarpeita tai arvomaailmaa?

Kysymyksenasettelu kanonien ja tasa-arvon suhteesta on omanlaisensa, kun se suhteutetaan kirkon paikkaan ja tehtävään maailmassa. Kirkko rakentaa maailmaa tietoisena tuonpuoleisuudesta. Toisin sanoen se on avoimena transsendentille, jota kohti se kurottautuu. Kirkon toiminnan päämäärä on ajan tuolla puolen. Sen pyrkimyksenä ei ole rakentaa teokratiaa eli maanpäällistä Jumalan valtakuntaa. Kirkko ei tietenkään kiellä tämänpuoleista, vaan kokonaisvaltaisen ajattelun mukaisesti pyrkii turvaamaan hyvän ajallisen järjestyksen ”kaikessa jumalisuudessa ja kunniallisuudessa”. Kanoninen säädäntö ja järjestys palvelevat tätä tarkoitusta. Maallinen yhteiskunta ja sen arvot, kuten humanistinen tasa-arvoajattelu, sen sijaan rajautuvat tämänpuoleiseen ja rakentuvat siitä käsin. Yhteiskunnallinen ”paratiisin” rakentaminen on ajallinen projekti. Vaikka esimerkiksi tasa-arvossa on pohjana universaalit ja

yleisinhimillisiksi koetut, eräässä mielessä ajasta vapaat kategoriat, on se silti immanentti ja ihmiskeskeinen arvo.

Kirkon haasteena on pitää tämänpuoleiset, inhimillistä järjestelmää luovat rakenteensa huokoisina transsendentille, niin että yliajallinen sanoma ja periaatteet voisivat kaikessa läpäistä kirkon rakenteet ja toimintatavat. Jumalinhimillisenä kokonaisuutena kirkko tasapainoilee tämän- ja tuonpuoleisen jännitteessä. On inhimillisesti ymmärrettävää, että kirkon hierarkia osaltaan etsii yhteismitallisuutta maallisen hierarkian symboleiden kanssa. Kirkon sisäpuolelle ei kuitenkaan sellaisenaan voi sijoittaa kirkon ulkopuolisen todellisuuden logiikkaa. Vaikkapa kysymystä tasa-arvosta lähestytään kirkossa eri perusteista käsin kuin sen ulkopuolella. Yhteiskunnallisessa arvokeskustelussa tasa-arvosta keskusteleminen on keskustelua vallasta ja oikeuksista. Vapautta rajaava valta nähdään silloin ongelmallisena. Hierakkisesti järjestäytyneen ortodoksisen kirkon asema ei tässä keskustelussa ole helppo. Voidaan kai kuitenkin kysyä, kenellä on oikeus määritellä arvot, joiden varassa yhteisesti toimitaan? Mikä on kirkkojen oikeus osallistua keskusteluun ja esittää näkemyksensä omasta näkökulmastaan käsin? Saako kirkko tasa-arvoista kohtelua, vaikka se ei kaikessa täydesti jakaisikaan pohjoismaista arvomaailmaa? Kanoneihin liittyvä keskustelu antaa myös aiheen kysyä, onko kirkoilla oikeus omaan lainsäädäntöönsä. Kysymys on noussut esille taannoisessa tapauksessa, jossa selvitettiin Jehovan todistajien omien ”käräjien” luonnetta; muodostavatko ne jonkinlaisen rinnakkaislainsäädännön. Julkisessa keskustelussa ortodoksisen kirkon kanoninen perinne on rinnastettu islamilaiseen sharia-lakiin, ja sen on nähty uhkaavan länsimaisen oikeusjärjestelmän periaatteita.¹⁵ Pohdittavaksi on siis jo tuotu kysymys, voiko länsimaisen yhteiskuntajärjestyksen piirissä kunnioittaa kanonista perinnettä. Tyydyn tässä vain lyhyesti toteamaan, että toisin kuin sharia-laki, ortodoksisen kirkon kanonit eivät muodosta kilpailevaa yhteiskuntalakia. Kanonit ovat hengellisen elämän ja kirkon hyvän järjestyksen ohjenuoria, niissä ei määritellä kristillistä yhteiskuntajärjestelmää. Islamilaisessa tulkinnassa yhteiskuntajärjestys sen sijaan sijoittuu opin alueelle. Kanonien ja sharia-lain erosta johtuen kristinuskon ja islamin piirissä kysymyksiä yhteiskunnan säännöistä, oikeusjärjestelmästä sekä yksilön ja yhteisön suhteesta lähestytään teologisesti ratkaisevasti erilaisessa viitekehyksessä. Tähänastisessa keskustelussa tämä ero näyttää hämärtyneen.

Draamasta ja jännitteistä elävässä julkisessa keskustelussa on viisautta varoa turhaa vastakkainasettelua. Kirkon ääntä eri tilanteissa käyttävien on

hyvä lohduttautua muistamalla, että ihmisestä ja ihmisten asioista keskusteleminen on viime kädessä puhumista Jumalasta: kun ihminen etsii vaikka tasa-arvon kautta vastauksia oman olemisensa ja toteutumisen kysymyksiin, liittyvät nämä kysymykset teologian näkökulmasta aina kysymykseen Jumalasta ja ihmisen suhteeseen Jumalaan. Tämä pitää paikkansa silloinkin, kun tätä ulottuvuutta ei keskustelussa tunnisteta tai ymmärretä. Teologian ja kirkon kannalta mikään aidosti inhimillinen pyrkimys ole merkityksetöntä tai kirkolle vierasta – onhan kyse Jumalan luoman ihmisyyden kyselystä ja vastauksien etsimisestä ihmisenä olemisen ongelmiin. Puolustuskannan sijaan tarvitaan keskustelemaa ja rakentavaa apologiaa.

Viitteet

- ¹ Ks. esim. Helsingin Sanomissa 17.6.2015 ilmestynyttä uutista ”Helsingin metropoliitta sai naispiispan kutsumisesta alttariin varoituksen – Tutkija: täysin poikkeuksellista”. Uutisen ingressiksi oli nostettu esille toteamus: ”Ortodoksikirkon mukaan naiset saavat mennä ainoastaan koristamaan ja puhdistamaan alttaria.”
- ² Asiaa uutisoitiin näkyvästi mm. Helsingin Sanomissa keväällä 2015. Ks. esim. ”Suomen ortodoksisessa kirkossa syttyi riita yli tuhat vuotta vanhoista opeista” (4.4.2015), jossa piispa Askolan käynti alttarissa liitettiin kysymykseen papiston oikeudesta toiseen avioliittoon. Keskiöön nousi kirkon ikiaikaisen kanonisen perinteen ongelmallisuus: ”Kiistan ytimessä ovat keskiaikaiset elämänohjeet, joiden kanssa kirkko on kipuillut vuosia.” Ks. myös uutista 3.3.2015 ”Luterilaisen naispiispan vierailu käynnisti oppiriidan Suomen ortodoksikirkossa”. Kysymystä papiston aviolitosta puitiin julkisuudessa vuosien 2012 ja 2013 aikana. Ks. esim. Helsingin Sanomissa 23.12.2012 ilmestynyttä uutista ”Kirkko vei pappeuden rakkauden takia. Oikeusoppineet: Ortodoksipapeille on saatava perustuslain mukainen valitusoikeus.”
- ³ Oikeushistorian tutkijatohtori Satu Lidman nosti ihmisoikeuskysymyksen esiin sanomalehti Kalevassa 27.5.2012 olleessa Alakerta-palstan kirjoituksessaan.
- ⁴ *Laki ortodoksisesta kirkosta* 1§.
- ⁵ *Johannes* 1984, 21.
- ⁶ ”Meidän aikanamme kiinnitetään eri tahoilla yhä useammin huomiota kristillisen uskon ja elämän suhteeseen. Keskitetyssä muodossa tämä ongelma ilmenee myös siinä suhteessa, joka vallitsee Kirkon uskon ja Kirkon säädösten välillä. Viime aikoina tämä jälkimmäinen ongelma on ollut ajankohtainen myös oman kirkkomme piirissä. Tämä ei kuitenkaan yleensä ole merkinnyt sitä, että ne, jotka tahtoen tai tahtomattaan ovat käytännössä käsitelleet mainittua ongelmaa, olisivat tehneet sen tietoisina siitä, että kysymyksessä jollain tavalla on ortodoksisen uskon ilmeneminen elämässä tai ortodoksisen uskon soveltaminen elämän eri aloille. Pikemminkin

tuntuu siltä, ettei uskon ja säädösten suhdetta riittävästi ymmärretä tai ettei sitä ole lainkaan ymmärretty. Tässä on kovin paljon hämäryyttä [- -].” *Johannes* 1984, 17.

⁷ *Johannes* 1984, 20.

⁸ *Paavali* 1970, 295.

⁹ *APH* 12. Kirkon radiotervehdys vuodelta 1969; Saarna jouluna 1973.

¹⁰ *Johannes* 1984, 19.

¹¹ *Kanonit* 1980, 436.

¹² Basileios Suuren 3. kanoni. *Pyhien isien kanonit* 1986, 42.

¹³ *Paavali* 1970, 295.

¹⁴ *Kanonit* 1980, 80.

¹⁵ Helsingin Sanomat 4.4.2015: ”Käveleekö uskonnollinen autonomia perusoikeuksien yli?”

Lähteet

Afanasiev, Nicholas

2007 The Church of the Holy Spirit. Notre Dame: University of Notre Dame Press.

APH

Arkkipiispa Paavalin henkilöarkisto, Kansio n:o 12. Saarnat, puheet, tervehdykset ja ulkomaan kirjeenvaihto. Ortodoksisen kirkon keskusarkisto. Kuopio.

Johannes, metropoliitta

1984 Kirkkoisien perintö. OKJ 1984.

Kanonit

1980 Ortodoksisen kirkon kanonit selityksineen. OKJ 1980.

Laki ortodoksisesta kirkosta

2006 Laki ortodoksisesta kirkosta 2006/985.

[<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060985>]

luettu 1.4.2016

Paavali, arkkipiispa

1970 Arkkipiispa Paavali, Kirkolliskokouksen avauspuhe. – Aamun Koitto 22/1970. 294–296.

Pyhien isien kanonit

1986 Pyhien isien kanonit. OKJ 1986.